

АНОТАЦІЯ

Лук'яненко Т. В. Теоретико-правова характеристика права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Дніпро, 2021.

Дисертація присвячена комплексному аналізу права дитини на захист від усіх форм насильства з найбільш повним урахуванням його теоретико-правових, методологічних та практичних особливостей, визначено основні сучасні наукові аспекти у сфері забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні та перспективні напрями подальшого дослідження права дитини на захист від усіх форм насильства у межах комплексного міжгалузевого інституту прав людини.

Право дитини на захист від усіх форм насильства досліджено як багаторівневу правову конструкцію, що складається з наступних головних елементів: 1) правові джерела права дитини на захист від усіх форм насильства; 2) державно-правовий механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства; 3) методи пізнання та тлумачення права дитини на захист від усіх форм насильства.

Удосконалено методологію дослідження прав дитини шляхом переосмислення системи методів у дослідженні права дитини на захист від усіх форм насильства із такими основними висновками: 1) права дитини є певним гносеологічним інструментом правової науки, що дозволяє вивчити проблему співвідношення права і закону щодо неповнолітніх; 2) права дитини виступають як засіб побудови нормативного матеріалу, оскільки значний обсяг норм права, що стосується правового статусу дитини, може стати безпосередньо предметом окремого нормативно-правового акту; 3) при реалізації юридичних норм права дитини виступають інструментом

тлумачення норм права у правовідносинах за участю неповнолітніх.

Сформульовано визначення поняття «право дитини на захист від усіх форм насильства» як закріплений в міжнародному та національному праві правовий статус дитини, комплекс її можливостей та зобов'язань держави із попередження і припинення будь-яких форм насильства у різних місцях та за різними обставинами для забезпечення нормального життя та гармонійного розвитку дитини. Під захистом від усіх форм насильства пропонується розуміти комплексну систему заходів, що включає судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні і інші засоби і заходи, що реалізуються органами публічної влади, а також самозахист.

Визначено структуру насильницьких дій, що вчиняються щодо дитини: 1) форми (види) насильства: а) фізичне насильство; б) психологічне насильство; в) сексуальне насильство; г) економічне насильство; д) інформаційне насильство, та 2) місце та обставини застосування насильницьких дій: а) навчальні заклади; б) родини; в) організовані робочі місця; г) громади; д) воєнні дії та збройні конфлікти.

Сформульовано визначення поняття «правова політика протидії усім формам насильства щодо дитини в Україні» – це науково обґрунтована, системна і послідовна діяльність органів публічної влади загальнонаціонального і місцевого рівня зі створення ефективного механізму правового регулювання відносин в цій сфері, із використанням сучасних правових засобів, а також її здійснення в рамках права і відповідно до принципів правової держави, з метою забезпечення вільного існування кожної дитини в Україні незалежно від її іманентних ознак, створення атмосфери несприйняття насильства щодо дитини, залучення до цього процесу суб'єктів громадянського суспільства. Пропонується правову політику протидії насильства щодо дітей в Україні розглядати у *широкому* сенсі як сферу суспільних відносин, зв'язків і інтересів, які пов'язані із попередженням насильства щодо дітей та об'єктивно потребують регулятивного впорядкування, та у *вузькому* – як науково обґрунтовану,

нормативно закріплену і послідовно здійснювану діяльність суб'єктів публічної влади зі створення ефективного механізму правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із захистом дітей від усіх форм насильства.

Наголошується на тому, що складнощі у нормативно-правовому забезпеченні права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні утворюються внаслідок негативної дії двох головних факторів: 1) недостатня рецесія положень міжнародних угод, предметом яких є протидія насильству щодо дітей або ж формальна їх імплементація без подальшої розробки механізму правозастосування на національному рівні, та 2) невірне трактування органами публічної влади національних нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у сфері забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства, або ж їх повне ігнорування. І у першому, і у другому випадках важливу роль у подоланні зазначених факторів відіграє колективне або індивідуальне усвідомлення цінності прав дитини державою в особі її публічних органів влади, а також суспільством, що впливає на якість застосування норм права у сфері захисту дитини від насильства.

Розвинуто наукові погляди щодо визначення меж впливу держави на забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства у межах існування однієї з метадоктрин – патерналістської, протекціоністської, автономістської або субсидіарної. Забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні ефективно при оперативному реагуванні та припиненні насильницьких дій органами публічної влади, створенні міцної системи профілактики насильства, що вказує на переваги *патерналістської доктрини*. Важливим елементом в цьому процесі виступає правовий статус дитини у його широкому значенні, включаючи, окрім прав, свобод та обов'язків, ще і принципи правового статусу, гарантії, правоздатність, дієздатність тощо.

Доведено, що якісне забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні залежить від створення ефективної моделі правового регулювання сучасних суспільних відносин на тлі зближення з

міжнародними правом та масового впровадження цифрових технологій. Визначено напрямки удосконалення нормативно-правового забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні: 1) утвердження ідеології протидії усім формам насильства щодо дитини, та 2) розвиток джерел права (нормативної основи) для ефективного правового регулювання відносин між відповідними суб'єктами щодо забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства.

Досліджено кращі міжнародні практики попередження насильства щодо дітей, у зв'язку із чим правове регулювання права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні запропоновано оптимізувати за такими напрямками: 1) прийняти окремий закон про права дитини, включаючи передбачене міжнародними угодами право на захист від усіх форм насильства; 2) доповнити Сімейний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про освіту» положеннями, які впроваджують таку форму насильства, як інформаційне насильство, а також підвищують рівень суб'єктності дитини у правовідносинах, пов'язаних із її захистом від усіх форм насильства; 3) закріпити на законодавчому рівні правовий статус Уповноваженого з прав дитини, як це відбувається в окремих зарубіжних країнах, а також запровадити інститут Уповноваженого з прав дитини на місцях.

Досліджено теоретико-прикладні проблеми впровадження у національне право міжнародного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні, визначено такі головні напрямки їх подолання: 1) законодавче визначення механізму впровадження у національне право норм міжнародного права щодо забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства, та 2) визначення правових засобів впровадження у національне право результатів міжнародного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства. Наголошено на тому, що необхідність впровадження в національне право норм міжнародного права, що стосуються забезпечення права дитини на захист від

усіх форм насильства, вимагає дотримання *двох принципових позицій*: по-перше, не має значення, у який спосіб буде впроваджено у національне право норми міжнародного права у сфері забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства, головним завданням для України є досягнення бажаної мети створення для дитини безпечних умов життя та розвитку власного потенціалу; по-друге, слід змінити акценти під час вирішення цієї проблеми з теоретичних на практичні.

Проведений аналіз інституційної практики України у напрямку забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства дає підстави говорити про відсутність певного балансу між зобов'язаннями України як учасниці міжнародних угод в галузі прав дитини та діяльністю органів публічної влади, які за законом мають попереджати прояви насильства щодо дітей. Для вирішення цієї проблеми пропонується: 1) здійснити перепідпорядкування Радника – уповноваженого президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Кабінету Міністрів України, розширити його компетенцію, зокрема наділити функціями незалежного експерту з розслідування актів сексуального насильства щодо дітей; 2) створити в структурі Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин *підкомітет з питань захисту прав дітей*.

Досліджено організаційно-правовий механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні, у результаті чого сформульовано наступні положення: 1) організаційно-правовий механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні потребує критичного аналізу з метою подальшої модернізації із врахуванням останніх тенденцій розвитку національного права; 2) посилення ролі держави та громадянського сектору у питаннях створення правових основ протидії насильству щодо дитини залежить від врахування рекомендацій міжнародних

органів, застосування прогресивних засобів протидії проявам насильства в усіх його формах; 3) організаційно-правовий механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні має включати в себе засоби соціального та правового характеру із необхідним громадським контролем щодо ефективності їх застосування.

Запропоновано засоби соціального характеру в організаційно-правовому механізмі забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні розглядати як цілісну систему гарантованих державою економічних, організаційних, правових заходів, що забезпечують дітям умови для подолання важкої життєвої ситуації, а також створюють відповідні інструменти для профілактики можливих проявів насильства, детермінованих негативним соціальним середовищем. Доведено, що запорукою ефективного функціонування організаційно-правового механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні є своєчасне реагування на порушення цього права, у зв'язку із чим слід передбачити юридичну відповідальність за свідоме ухиляння від обов'язку посадової особи повідомляти про загрозу життю або здоров'ю дитини, порушення її прав і законних інтересів. Крім цього, організаційно-правовий механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні має передбачати засоби, спрямовані на відновлення порушеного права дитини, компенсацію дитині за завдання матеріальної та моральної шкоди внаслідок насильницьких дій.

Ключові слова: права дитини, право дитини на захист від усіх форм насильства, забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства, правове регулювання права дитини на захист від усіх форм насильства, міжнародно-правовий механізм, інституційний механізм, організаційно-правовий механізм.

SUMMARY

Lukianenko T.V. Theoretical and legal characteristics of the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis on competition of a scientific degree of Doctor of Philosophy on a specialty 081 – Law. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Dnipro, 2021.

The dissertation is devoted to the complex analysis of the child rights to protection from all forms of violence with the fullest consideration of its theoretical and legal, methodological and practical features. It is defined the main current scientific aspects in the field of ensuring the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine, also it is defined the promising areas for further research of the child rights to protection from all forms of violence within a comprehensive interdisciplinary human rights institute.

The child rights to protection from all forms of violence has been studied as a multilevel legal structure, consisting of the following main elements: 1) legal sources of the child rights to protection from all forms of violence; 2) state and legal mechanism to ensure the child rights to protection from all forms of violence; 3) methods of cognition and interpretation of the child rights to protection from all forms of violence.

The methodology of researching child rights has been improved by rethinking the system of methods in researching the child rights to protection from all forms of violence with the following main conclusions: 1) child rights are a certain epistemological tool of legal science, that allows to study the problem of the relations between law and rights in respect of minors; 2) the rights of the child act as means of constructing normative material, as a significant amount of legal norms concerning the legal status of the child may become the direct subject of a separate normative legal act; 3) in the implementation of legal norms of the rights

of the child they are as a tool for the interpretation of legal norms in legal relations with the participation of minors.

The definition of the concept of “the rights of the child to protection from all forms of violence” is articulated as enshrined in international and national legal status of the child. Also it is enlighten a set of capabilities and obligations of the state to prevent and stop all forms of violence in different places and circumstances to ensure normal life and harmonious development of the child. Protection against all forms of violence is proposed to mean a comprehensive system of measures, including judicial protection, legislative, economic, organizational, technical and other means and measures implemented by public authorities, as well as self-defense.

The structure of violent actions committed against a child is determined: 1) forms (types) of violence: a) physical violence; b) psychological violence; c) sexual violence; d) economic violence; e) information violence, and 2) place and circumstances of violent actions: a) educational institutions; b) families; c) organized workplaces; d) communities; e) hostilities and armed conflicts.

The definition of the concept of “legal policy of combating of all forms of violence against children in Ukraine” has been articulated. Thus, it means a scientifically sound, systematic and consistent activity of public authorities at the national and local levels to create an effective mechanism for legal regulation of relations in this area, using current legal means, as well as its implementation within the law and the rule of law, free existence of every child in Ukraine, regardless of its immanent features, creating an atmosphere of non-acceptance of violence against children, involvement of civil society actors in this process.

It is invited to consider the legal policy of combating violence against children in Ukraine in a *broad sense* as a sphere of public relations, ties and interests related to the prevention of violence against children and objectively require regulatory framework for streamline, besides, in a *narrow sense* – to consider it as scientifically sound, normative consolidated and consistently activity of public authorities of creation an effective mechanism for legal regulation of

relations arising in connection with the protection of children from all forms of violence.

It is emphasized that the difficulties in regulating the rights of the child to protection from all forms of violence in Ukraine are due to the negative effects of two main factors: 1) insufficient reception of international agreements to combat violence against children or their formal implementation without further development of the mechanism of law enforcement at the national level, and 2) incorrect interpretation by public authorities of national regulations governing legal relations in the field of ensuring the child rights to protection from all forms of violence, or their complete disregard. In both cases, the collective or individual awareness of the value of child rights by the state, represented by its public authorities, and society, which influences the quality of law enforcement in the field of protection of children from violence, plays an important role in overcoming these factors.

Scientific views have been developed to determine the limits of state influence on ensuring the child rights to protection from all forms of violence within the existence of one of the methodologies – paternalistic, protectionist, autonomous or subsidiary. Ensuring the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine is effective in the rapid response and cessation of violence by public authorities, the creation of a strong system of violence prevention, which indicates the benefits of *paternalistic doctrine*. An important element in this process is the legal status of the child in its broadest sense, including, in addition to rights, freedoms and responsibilities, also the principles of legal status, guarantees, legal capacity, legal capacity, etc.

It is proved that the quality of the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine depends on the creation of an effective model of legal regulation of modern social relations against the background of convergence with international law and the mass introduction of digital technologies. The directions of improvement of normative and legal provision of the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine are determined: 1) approval of ideology of

counteraction to all forms of violence against children, and 2) development of sources of law (normative basis) for effective legal regulation of ensuring the child rights to protection from all forms of violence.

The best international practices for the prevention of violence against children have been studied, in connection with which the legal regulation of the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine is proposed to be optimized in the following areas: 1) adopt a separate law on the rights of the child, including the rights to protection from all forms of violence provided by international agreements; 2) supplement the Family Code of Ukraine, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Law of Ukraine “On Education” with provisions that introduce such a form of violence as information violence, as well as increase the subjectivity of the child in legal relations related to its protection from all forms of violence; 3) to consolidate at the legislative level the legal status of the Commissioner for the child rights, as is the case in some foreign countries, as well as to introduce the institution of the Commissioner for the child rights on the ground.

Theoretical and applied problems of implementation into the national law the international mechanism of ensuring the rights of the child to protection from all forms of violence in Ukraine are investigated, the following main directions of their overcoming are defined: 1) legislative definition of the mechanism of implementation into the national law the norms of international law on ensuring the child rights to protection from all forms of violence, and 2) determination of legal means of implementation into the national law the results of the international mechanism of ensuring the child rights to protection from all forms of violence.

It is emphasized that the need to implement into national law the rules of international law concerning the rights of the child to protection from all forms of violence requires two principles: first, it does not matter how the rules of international law will be implemented in national law in the field of ensuring the child rights to protection from all forms of violence. The main task for Ukraine is to achieve the desired goal of creating safe living conditions for children and

developing their own potential; secondly, the emphasis should be shifted from theoretical to practical when solving this problem.

The analysis of institutional practice of Ukraine in the field of ensuring the child rights to protection from all forms of violence suggests that there is a lack of balance between obligations of Ukraine as a party to international agreements in the field of child rights and the activities of public authorities to prevent violence against children. To solve this problem, it is proposed to: 1) reassign the Adviser – the Presidential Commissioner for Child Rights and Child Rehabilitation of the Cabinet of Ministers of Ukraine, expand its competence, in particular to provide an independent expert to investigate acts of sexual violence against children; 2) to create *Subcommittee on the Protection of Child Rights* within the structure of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human Rights, Deoccupation and Reintegration of the Temporarily Occupied Territories in Donetsk, Luhansk Oblasts and the Autonomous Republic of Crimea, the City of Sevastopol, National Minorities and International Relations.

The organizational and legal mechanism for ensuring the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine has been studied, resulting in the following provisions: 1) organizational and legal mechanism for ensuring the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine needs critical analysis for further modernization recent trends in the development of national law; 2) strengthening the role of the state and the civil sector in creating legal bases for combating violence against children depends on taking into account the recommendations of international bodies, the use of progressive means of combating violence in all its forms; 3) the organizational and legal mechanism for ensuring the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine should include means of a social and legal nature with the necessary public control over the effectiveness of their use.

It is proposed to consider social means in the organizational and legal mechanism of ensuring the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine as a holistic system of state-guaranteed economic, organizational, legal

measures, that provide children with conditions to overcome difficult life situations and create appropriate tools for prevention possible manifestations of violence determined by a negative social environment. It is proved that the key to the effective functioning of the organizational and legal mechanism to ensure the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine is a rapid response to violations of these rights. Therefore, legal liability should be provided for knowingly evading the duty of an official to report a threat to the life or health of a child, a violation of his or her rights and legitimate interests. In addition, the organizational and legal mechanism to ensure the child rights to protection from all forms of violence in Ukraine should include funds aimed at restoring the violated rights of the child, compensation to the child for material and moral damage as a result of violence.

Key words: child rights, the child rights to protection from all forms of violence, ensuring the child rights to protection from all forms of violence, legal regulation of the child rights to protection from all forms of violence, international and legal mechanism, institutional mechanism, organizational and legal mechanism.